

Д-р Марија Емилија Кукубајска:

КОГА СЕ ИСТРАЖУВААТ МЕЃУНАРОДНИ ВЕЛИЧИНИ ОД МАКЕДОНСКО ПОТЕКЛО:

За историскиот роман на Целесте Бенџамин Трејси, *Во театарот на светот*

Романот *Во театарот на светот* не се занимава со театар (ниту антички, ниту политички ниту театар на апсурдот и цинично-лудиот пост-модернизам). Овој историски роман зборува за светот и неговите трајни величини, но не преку транс-континентални војувања туку преку суштински борби кои денес човештвото ги занемарува на сопствена штета: решавање пред се на внатрешните, психолошки и практични, образовни и воспитни, фамилијарни и општествени. Решавањето на конфликтите во себе и меѓу себе и другите, менаџирањето на кризите во односите со блиските и далечни актери на сцената на животот, дилемите во спознавање на вистината (која и пред 24 века имала универзално спознаен кодекс на вредности дадени од бог, или политеистички боговите), донесување на големи, пресудни, историски консеквентни одлуки, преземање потфати кои ќе бидат од судбинско значење за народите тогаш, како и денес, е една од многуте значајни пораки на оваа книга наменета за деца и младина, а корисна за сите возрасти.

Јазикот и квантитетот на научно-историски информации во оваа книга не е прилагоден за просечната бто одделенска возраст (каква во Америка ја нормираа издавачите од 1960те години наваму), туку и колоквијалните изрази и историските термини носат скапоцена тежина за градење на квалитетни млади мислител и за нивно оспособување да истражуваат фактичност и да обмислуваат креативна ре-конструкција на историчноста.

Овој историски роман, поради главниот лик, Александар Македонски, најпознатиот цар во светската цивилизација, може да се промовира и во многу други земји каде би бил дочекан како книга за *нивниот* цар, Искандар Магдуни, како и во денешниот арапски, муслимански и друг свет (од Ирак и Иран, до Индија, Авганистан или Египет). Познато е дека и народните преданија како и научните докази знаат да го опишат Александар како нивни божествено моќен ослободител, не освојувач, кој откако од Македонија на север ги покори и обединил постојано зајадливите Грци на југ, дојденци од Мала Азија, пошол со својата македонска фаланга да го открива светот надвор од Балканот и да се спојува со народите за тогаш познатиот свет, за да му носи ново обединување, слобода на вероисповест и благосостојба во сопствениот развој. Таа природа на отвореност кон разликите ќе ја најдете во овој роман, заедно со природниот и изострен инстинкт на Александар да се спротивстави на неправдата од било кој табор. Всушност, кој пат низ историјата и животот не вклучува и борба и војна, но тоа е неизбежност која сама по себе е оправдана или не, во зависност од идејно, идеолошките и социо-културни формирања на институционални или индивидуални интерпретации. Романот е образовен, инструктивен,

културолошки и книжевен извор на нов, универзално позитивен реализам во бесконечното проучување на аферите на светот (Македонија во одбрана од останати племиња и народи од таа ера, во заштите од непријателските хеленски градови-држави кои, спрема цитатот на Демостеновиот став во писмото на Филип до Александар, кој го споделил со неговиот учител Аристотел - *“Вели оти татко ми (Филип) не е Хелен, ами гнасен бедник од Македонија, каде е невозможно да се купи пристоен роб”*.(стр. 159, сцена 7)

Магистер Целесте Бенџамин Трејси е американски писател и историчар која скоро половина од својот живот го посветила на војување со непознати или помалку познати фрагменти од животот на светскиот македонски цар Александар. За таа цел Трејси се обезбедила со интелектуалниот инструментариум: познавање на античките светови и јазици, вклучувајќи го и латинскиот, за да успее нејзиниот роман *“Во театарот на светот”*, *In the Theater of the World*, (Tracy, 2011) да го собере човековиот интегритет во овој јунак и да предизвика посебно внимание кај електронската читателската публика на Amazon и неговото Киндл издание во 2011 година. (e-book Kindle edition), како и македонското издание во 2013 година, во превод на Дарко Миовски.

После 100 годишната војна на постмодернистите со реализмот, и овој роман се придружува на новиот светски бран на здраворазумски реален одраз на ликовите и настаните, со додатна здрава доза на органски романтизам, прочистен од илузиите и заблудите на романтичарите од 19от век. Реализмот во прозата и уметноста, како и во науките, во последната деценија проникнува со нова, ретка здраво-разумна реакција во светската литература и култура, против *избезумената интелектуалност* на постмодернизмот. Пример за тој тренд се најде и на Скопско културно лето 2013: Нов германски реализам во сликарство, препознатлива стварност наспроти испревртеност.

Романот *Во театарот на светот* од Селесте Трејси го должи својот успех и на својот интернационален, централен протагонист, царот од Македонија, Александар III, како и на мајсторското книжевно интегрирање на историски факти и креативна имагинација. Тоа бара организирана, макотрпна истражувачка способност за реконструкција на историскиот материјал, за постигнување на 1. убедливо оживување на карактерите и настаните и на 2. природна комуникација меѓу нив и 3. творечки техники на раскажување – каде староста на мислата, и мудроста, е едновременно и нова и современа.

Спрема се поголем број аналитичари и историчари на културата и литературата мултикултурализмот и глобализмот во суштина не се никакви нови идеи или термини во ново милениумскиот лексикон. Отсекогаш, секој голем мислител или војсководител духо - вистината за светот и целта на човековите напори за успех и напредок ја гледале во севкупно единство, правда и слобода на народите, преку општото добро препознаено од човекот, и воспоставено од етиката низ универзални закони за човековите права меѓу народите од разни религии и раси. Затоа, и во овој роман се препознава оној вид на трајна валидност која го градела човековата цивилизација се до 20от век: моделот за реална величина и човечки вредности и кај Александар Велики, уште од неговите младешки

замисли за разбирање на луѓето околу него, и за идно, инклузивно, иако респективно различно, обединување на светот.

За таков свет како поле за културен напредок меѓу народите беше свесен и еден од водачите во поновата македонска ослободителна борба, учителот од Штип, Гоце Делчев, за што Трејси ќе има повеќе можности да се запознае при нејзиниот престој во нашиот град. Романот ја споделува со нас темата за споделување и усовршување на човековите вредности и етичките квалитети. Тој постигнува функција на сведок, преносник, проводник на трајните универзални принципи и норми за она што е добро, одржливо, убаво, восхитувачко, а што неприфатливо, деструктивно по една личност, еден народ, или еден процес (разговор, разбирање, недоверба или отфрлање на протагонистите во борбата на мислења, на вредности и на интереси). Еден од многуте такви примери во книгата е и недовербата на Александар изразена кон перфидниот Илирски крал Плеуриј, со кого татко му Филип имал склучено сомнително примирје, откако ги покорила Илирските племиња. (стр 302-303).

Пресудната важност во воспитување на човековите потомци, деца и младина (кралски или престојарски) и во нивно формирање спрема трајните морални законитости се употребува како основа во градење на пораките, заплетите и интригите, и над сето тоа - интегритетот на младинецот Александар Македонски ликот. На 367 страници читателот ќе доживее патување низ оживеаниот свет исполнет со причини и последици во животот на Александар, настаните и односите на Александар со своите соработници, поданици, со мајка му или татко му, поради кого побегнал од престолнината Пела, во субјективен колку и објективен протест поради неговата свадба со друга жена, и во одлучна морална одбрана на правата на мајка му Олимпија.

Книгата е уште еден современ модел за контрастирање и одбрана од пост-модерната конфузија во релативизмот, ревизионизмот и циничкото отфрлање на етичките закони кои уште пред неколку милениуми биле засновани на одржлива функционалност на моралната матрица на човештвото, преку историски супериорниот пример за почит (или не) кон својот народ, фамилија, авторитет на родителите, вредност на пријателството, непобитност на божјиот однос кон човекот, или не/верување во слабостите на човекот. (стр. 307- 308)

Оваа литература се вклучува во новите книжевни и историски истражувања низ хронологијата и генеалогичката на светските култури, кои продолжуваат да им укажуваат на дволичните политичари и на контрадикторните дипломати за одговорноста пред био-етичката свест и за последиците од произволно дисквалификување на суштинската нужност од познавање на сопственото минато. Таа нужност останува да е предмет на секоја наука која не и служи на дневната политика или на корумпираните индивидуални и институционални манипулирања со историски и културолошки вистини. Затоа и познавањето на минатото, сопствено или светско, не треба да се етикетира како надмината романтичарска илузија од 19от век, или како непотребно истражување на идентитетот (на личност, или историски настани кои ја создавале судбината на светот). И авторот Трејси

смета дека од мали нозе, од детска и младинска возраст, читателот на историјата треба да се информира како да ги бара и препознава причино-последични односи во развојот на исклучителните лидери и успешните народи. Со такви познавања стекнувани од инструктивни четива како ова, читателот, од секоја возраст, ќе постанува поцелисходно оспособен бранител од деструктивната и хипокритична природа на одредени луѓе и влади, пријателства, сојузи или политички агенди (за што книгата содржи примери од другите непријателски народи и луѓе и нивниот однос кон Македонија и кон Александар). Во тој процес на градење и одбрана на идентитетот, исклучителноста на секоја личност и посебноста на секоја култура се вградува и правото на сопственото име и значење.

Овој роман се препорачува за лектира кај американските, кај меѓународните и сега кај македонските читатели на детска и младинска литература – и поради самиот факт дека - за да се разбираат другите народи, и полиња и *театри*, со настани и актери кои оставиле трајно значајни историски градби во духовната и материјалната култура на цивилизациите – треба да се учи што да се распознава како *своје* а што како *не своје* – *несвојствено*, секако и покрај нужното прифаќање и почит за туѓите разлики. Тоа *своје* – и во овој роман се согледува како битие на човековата природа да се биде подобар, поголем во своите облагородувачки цели и процеси на освојување на знаење, мудрост, вештини, способности, а во рамки на светските мерила за квалитет и успех. И ликот на Александар ни е претставен како *свој* а сепак *својствено различен* во својот неспоредливо успешен идентитет, како поединец, одгаен меѓу Македонски народ и култура својствена за македонските поднебја од пред 24 века.

Низ примарни извори и на секундарно користена научна и стручна литература и белетристика, писателката Трејси се впушта во пасионирани истражувања на илјадници биографии и историографии - за нејзиниот жанр, историска фикција, да се оформи во ентузијастички, детално истражен роман со историски и психолошки детаљи и интелегентна и одговорна (ре)конструкција заснована на убедувањето дека за идентитетот на најпочитуваниот лик од светската историја, Александар Македонски, сеуште има простор да се истражуваат и неговите лични, како и општо културните или генеалогички обележја на неговиот Македонски народ.

Денес Штипско Културно Лето има ретка можност да се запознае со дело на американски автор која го одбрала токму македонскиот јазик како прв за превод од англискиот, за да промовира книга за најпознатиот македонски лик во историјата на светот, токму во едно чудесно гнездо на македонската интелигенција и слободарски дух, универзитетскиот град Штип.

Во својот сериозно и искрено мотивиран проект за продлабочување на студиите по античка Македонија, должни сме да споделиме и еден друг факт, за дејноста на Селесте Трејси во проширување на свеста за Македонскиот идентитет и меѓу нејзините ученици. Трејси го има споделувано својот ентузијазам и со нејзините ученици по креативно пишување во САД, вклучувајќи историски и етички пораки во наставата по англиски

јазик, што резултира во несекојдневна посветеност на нејзините американски ученици да го изучуваат ликот на најславниот цар кој потекнува од Балканската, Европска земја Македонија.

Книжевна, сколастичка и научно-истражувачки стандардизирана, оваа литература е структурирана во 1. Пролог; 2. два чина: светлина и мрак (како во античките сценски изведби и конфликти на доброто и анти-доброто) и во 3. Епилог, кој вклучува и античко македонски календар. Во првиот чин насловен *Светлина*, осумте сцени од содржината го привлекуваат вниманието со јасни и кратки наслови кои не се енигматични, езотерични, експериментални, хагиографски или маѓесно-реалистични, туку реални умствено-духовни сведоштва, со насловите: Пела, Хефајстион, Патување кон академијата на Аристотел, Прв, Втор, Трет, Четврти, Петти и Шести семестар и Регентство. Во вториот чин насловен *Мрак*, од првата до петтата сцена следуваат насловите: 1. Бунтот на Медите и Битката кај Херонеја; 2. Симпозиумот и Атал; 3. Вртлог; 4. Прогонот во Илирија и 5. Театар.

Александар Велики во историографијата е познат и преку текстови на современици кои имале личен контакт со него, и преку индиректни извори, луѓе кои собирале информации од соборците на Александар. Вториот вид на извори не се зачувани во оригинал. Меѓу современиците на Александар кои пишувале за неговиот живот се и генералите на Александар - Птоломеј и Ниарх, потоа помладиот офицер во битките, Онезикритус, како и записите на историчарот на Александровите походи, Калистен. Иако нивните оригинални дела се загубени низ војните и низ цензурите на одредени народи, тие записи сепак послужиле и за усмена литература која постанал инспирација за огромен број други книги низ историјата на литературата. Од сличен жанр е и литературата за кралот Артур во Западна Европа, како и за кралот Марко на Балканот.

Мислењето на уредникот на Гласникот на Обединетата Македонска Дијаспора од Вашингтон, Марк Бранов, е објавено на корицата од книгата: *“Ова е суптилно и маѓепсувачко патување во едно друго доба. Атмосферата на античка Македонија е исткаена пред нас како деликатна таписерија, а ние сме водени лично од раскажувачката мисла на Александар. Читателот може да ги истражува настаните кои го извајале големиот војсководител и кои ве што му нудат вовед во животот на најуспешниот од сите антички тинејџери, на начин на кој денешните тинејџери можат лесно да се поврзат и пронајдат“.*

Би сакале да веруваме дека овој роман ќе биде обновена инспирација на младите македонски читатели – за преиспитување на нивните знаења за античка Македонија и за етичките и етнички вредности на историскиот карактер на Александар Македонски. Ако дигитално анимираните, електронски игри се засновани на сценарија кои ги учат тинејџерите на бескомпромисни судири со демонизирани, сатанизирани карактери од митологијата, хоророт или научната фантастика – преку дегенеративни психо-социјални девијации, кои имаат најчесто анти-етички пораки, оваа книга со вака сериозен младински

светоглед секако дека е позитивен предизвик за интелигенцијата и за културно-образовното збогатување на младите читатели на македонски јазик – преку обновена средба со нивниот дамнешен и вечен предок, кој заради својата трајна редност е и нивни современик.

Во Прологот авторката ги навестува огромните умствени и културолошки пространства. На крајот од Прологот, нарацијата во прво лице ја прокламира самосвесната слика на протагонистот за своето единствено, македонско значење во светската историја:

...“Јас Александар 3ти Македонски, син на Зевс Амон, владетел на Азија, фараон на Египет, крал на Македонија, командант и водач на градовите држави, дете на кралот Филип и кралицата Олимпија, ќе ви откријам кој сум вистинскиот јас, оти Судбите сакаат којата приказна да биде раскажана за да не испарам како мит или да бидам збришан од забот на времето. Ви ветувам дека ќе ви одговорам на дилемата зошто човекот се чувствува приморан да си ја бара судбината и по секоја цена да ја исполни. Во моите очи мојот свет е театар и со меч и жезло в рака ги играм сите мои улоги. Јас живеам на сцената... а светот е мојата публика“.

х х х

По својот говор, Д-р Кукубајска ги претстави своите асистенти, М-р Наталија Поп Зариева и М-р Крсте Илиев, кои прочитаа извадоци од Воведот на романот од областа на 1. Културно-историските и психолошки карактеристики на ликот на Александар Македонски и 2. Фармаколошките интереси и придонеси на Александар Македонски во природните науки.

Градоначалникот Прим. М-р Иличо Захариев го збогати настанот со свој говор и научен коментар за фармаколошките и хемиско-биолошки познавања на Александар Велики.